

GIOVANNI ARGENTI JEZSUITA AZ ERDÉLYI ÜGYEKRŐL

A Defensio Societatis Jesu és az 1605. évi medgyesi országgyűlés

A tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy Giovanni Argenti jezsuita művei és levelezése alapján ráirányítsam a figyelmet vallás és politika szoros kapcsolatára Erdélyben a 17. század elejének a tizenöt éves háború és a Bocskai-felkelés fémjelezte időszakában.

Talán nem meglepő, de a modenai származású jezsuita életéről az egyetlen magyar nyelvű összefoglaló VERESS ENDRE tollából származik, aki a teljesség igényével gyűjtötte össze Rómában, az *Archivum Societatis Iesub*ban őrzött iratait. Argenti életéről, pályafutásáról és nem utolsó sorban irodalmi munkásságáról a bevezetőben emlékezik meg.¹ VERESS okmánykiadása, amely azonban történelmi okok miatt évtizedekkel a halála után jelent meg, betetőzte azon kutatásait, amelyek keretében először két kötetben sajtó alá rendezte az erdélyi jezsuiták iratait a Báthory-korszakból, amelyet harmadik kötetként a rendi évkönyv bejegyzései követtek.² Tevékenységének újabb, addig homályban maradt részleteire világított rá a *Jezsuita Okmánytár* LUKÁCS LÁSZLÓ kutatásaira alapozott és BALÁZS MIHÁLY vezetésével összeállított két kötete, amelyek az 1601–1606 közti időszak jezsuita levelezését a teljességre törekedve tartalmazzák.³ Az talán még meglepőbb, hogy legalábbis tudomásom szerint, Argenti tevékenységére és műveire a nemzetközi tudományosság sem figyelt fel. A *Dizionario Biografico degli Italiani* című monumentális sorozatban találunk róla egy nem túlságosan informatív, ámde az addigi magyar szakirodalmat is ismerő szócikket.⁴

Mindennek oka, úgy vélem, hogy Argenti tevékenységének legmozgalmasabb és legizgalmasabb része erdélyi tartózkodásához kötődik, amelynek történetéről nagy és éppen ezért részleteiben vázlatos összefoglalások állnak csak rendelkezésre

¹ A tanulmány elkészítését az OTKA K 113 251 sz. pályázata támogatta.

² *Erdélyi jezsuiták iratai a Báthoryak korából I–II: 1571–1613* (Erdélyi Történelmi Források 1), kiad. VERESS ENDRE, Budapest 1911; *Jézus Társasága évkönyveinek jelentései a Báthoryak korabeli erdélyi ügyekről 1579–1613* (Erdélyi Történelmi Források 5), kiad. VERESS ENDRE, Budapest 1921.

³ *Jezsuita Okmánytár I/1–2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34), kiad. BALÁZS MIHÁLY–KRUPPA TAMÁS–LÁZÁR ISTVÁN DÁVID–LUKÁCS LÁSZLÓ, Szeged 1995.

⁴ http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-argenti_%28Dizionario-Biografico%29/ (2016. 07. 26).

idegen nyelven, illetve hogy a korszak tanulmányozásához szükséges speciális nyelvi adottságok hiánya – a magyar nyelv nem ismerete – folytán sok más mellett ez a téma is hozzáférhetetlen maradt a külföldi kutatók előtt. A magyar történetírás érdektelenségét persze ez nem magyarázza.

Most én is csupán arra teszek kísérletet, hogy VERESS eredményeire támaszkodva néhány megjegyzést fűzzek ahhoz a konfliktushoz, amely az Erdélybe betelepített jezsuita rend és az erdélyi rendek, az erdélyi társadalom között feszült, és amelybe a Bocskai–felkelés által a nagypolitika is mélyen belenyúlt. Forrásaink nemcsak az eseményeket taglalják igen érdekfeszítően, hanem betekintést engednek abba az érvrendszerbe is, amelyet Argenti a rend védelmében használt. Ennek kapcsán elsősorban Argentinek Bocskai és az erdélyi rendek előtt 1605–1606-ban elhangzott nyilatkozatait, valamint az 1605. szeptember 14-én a kolozsvári országgyűlésen elmondott *Defensióját* elemzem.

A *Defensio*, ahogy a címe is mutatja, Toroczkai Máté ariánus és Tasnádi Mihály kálvinista prédikátorok vádjaira kívánt reagálni. Toroczkai az egyik fő szervezője és felelőse volt az 1603-as kolozsvári, nevezzük népmozgalomnak, amelynek következtében a felheccelt tömeg a megrettent polgárság csendes asszisztálása mellett kifosztotta és lerombolta a jezsuiták Farkas utcai kollégiumát. Nem kívánok most belemenni a részletekbe, Szamosközy, valamint Argenti a *De Societate* című művében és jelentéseiben részletesen foglalkozik az eseményekkel és a mozgatórugókkal,⁵ benne a rend vitathatatlan felelősségével, csupán azért idézem fel, hogy lásuk, a feszültség és a konfliktus több évvel korábbra nyúlt vissza.

A Bocskai–felkelés kirobbanása és sikerei, ennek következtében pedig az erdélyi fejedelemségben kiépített katonai kormányzat megrendülése hatást gyakorolt a jezsuita rend pozícióira is. Az 1595. évi törvények a fejedelemség történetében először sorolták a katolikusokat a négy bevett vallás közé, amibe azonban a jezsuiták értelemszerűen nem tartoztak bele.⁶ Ráadásul a rendet az erdélyi társadalom, mivel bejövetelük a rekatolizációt célul kitűző Báthory István kifejezett politikai akaratára volt, soha nem fogadta el teljesen, a tizenöt éves háborúba való belépésben, illetve az azt követő, az ország életét felforgató kaotikus eseményekben játszott valós, illetve vélt szerepük miatt pedig, talán nem túlzás azt állítani, közutálatnak örvendtek. A Basta és katonái jelentette védőháló eltűnése tehát azzal fenyegetett, hogy már csak idő kérdése, hogy fellépjenek ellenük. Erre Kolozsváron került sor, ahol a rend erdélyi központja is volt. Nem sok támogatóra számíthattak: a Habsburg udvar és a pápaság értelemszerűen nem jöhetett számításba, maradt a katolikus urak maréknyi csoportja, valamint a kolozsvári városatyák és az új fejedelem

⁵ Az események részletes leírását lásd *Jezsuita Okmánytár I/1*, 230–257, Szamosközy István történeti maradványai III: 1603 (Magyar Történelmi Emlékek II/29), kiad. SZILÁGYI SÁNDOR, Budapest 1877, 96–108, illetve részletek magyarul SZAMOSKÖZY ISTVÁN, *Erdély története (1598–1599, 1603)*, kiad. SINKOVICS ISTVÁN, Budapest 1981, 377–382.

⁶ BALÁZS MIHÁLY, „A hit hallásból leszön” – Vallásszabadság és bevett vallások (*receptae religiones*) Erdélyben a 16. században, Felekezeti és fikció (Régi Magyar Tanulmányok 8), Budapest 2006, 11–36.

jóindulata. Az Argenti vezette jezsuiták tehát a katolikusok támogatását magától értetődőnek véve, e két hatalmi tényezőre próbáltak hatni. A szituáció kétség kívül bonyolult volt, de nem volt eleve teljesen reménytelen. Az erdélyiek ugyanis nem túlságosan kedvelték Bocskait sem, akinek döntő szerepe volt a fejedelemségre annyi bajt zúdító háborúba való belépésnek, Basta uralma ráadásul brutálisan emlékeztette őket arra, hogy a császár fegyveres erejét sem tanácsos figyelmen kívül hagyni: ez magyarázza, hogy mozgalmát óvatosan és távolságtartással kezelték, urukká pedig akkor választották, amikor a katonai helyzet a felkelő vezér javára kezdett alakulni. Már az is figyelmet érdemlő mozzanat volt, hogy amikor 1601-ben Báthory Zsigmond újfent hazatért, de már egyértelműen Habsburg-ellenes támogatással, a császári udvarhoz menesztett erdélyi követség feltételei közt, amelynek alapján Miksa főherceget elfogadták volna uruknak, az antitrinitárius vallás elismerése, értsd a fentebb említett négy *recepta religio* tiszteletben tartása mellett a vallást érintő másik fő követelésük nem a jezsuiták kiűzése, vagy birtokaiktól, ingatlanaiktól való megfosztásuk, hanem a néhány évvel korábban újra felállított erdélyi püspökség megszüntetése volt.⁷ Ez nem kevésbé volt elfogadhatatlan egy katolikus uralkodó számára, mintha a jezsuiták kiűzését akarták volna elérni, mégis fontos hangsúlyozni, hogy az erdélyi rendek mégis ezt választották. Egyébként jogi szempontból teljesen igazuk volt, az erdélyi püspökség javait hosszú évtizedekkel korábban szekularizálták, maga Báthory István sem szánta rá magát, hogy a fiskális javak egy részének visszaszolgáltatásával megteremtse a püspökség anyagi alapjait.⁸ Mondhatjuk, hogy a rendek ekkor a kisebb ellenállás irányába haladtak.

1605-re nagyot változott a helyzet: püspökségről már nem beszélhetünk, maradtak tehát a jezsuiták. Figyelemre méltó, hogy a kolozsvári városi tanács viszont ekkor sem a rend kiűzését, hanem az eredetileg a város tulajdonában lévő ingatlanokat követelte vissza.⁹ Persze az anyagi alapok nagy részének elvétele egzisztenciális szempontból ellehetetlenítette a rend működését, mégis Kolozsmonostort a kezükben hagyták, kiűzésükről nem rendelkeztek, tehát a lehetőség nyitva állt az előtt, hogy a nem túl nagy létszámú katolikus közösség jóvoltából ha szerényen is, de folytathassák működésüket, ha nem is intézményi keretek között, hanem a világiak patronálása által, illetve a nép közt missziózva. Jóllehet az iratok egy árva szóval nem említik, de a beállt változás a csíksomlyói központtal működő ferencesekéhez igazította volna a helyzetüket. A kolozsváriak, de fogalmazhatunk általá-

⁷ *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei si trii-romnesti VI: 1600–1601*, ed. ANDREI VERESS, Bucuresti 1933, 302–303.

⁸ KRUPPA TAMÁS, *Kísérletek Erdély rekatolizációjára. Tervek az erdélyi püspökség visszaállítására Báthory István és Zsigmond idejében*, Magyar Egyháztörténelmi Vázlatok, 2002/1–4, 39–74.

⁹ JAKAB ELEK, *Kolozsvár története II: 1540–1690*, Budapest 1888, 443–444. Érdekességként jegyzem meg, hogy a határozat kapcsán a város a közösségi öntudat megnyilvánulásként a saját bevett vallására (*contra receptam religionem civitatis*) hivatkozik, amely értelemszerűen, a többi kizárásával, csakis a szentháromságtagadó lehetett. Uo., 444.

nosan, az erdélyi rendek óvatosságának több oka lehetett: egyrészt, mint fentebb láttuk, a háború addig is hozott váratlan fordulatokat, amelyekre rendre a fejedelemség lakói fizettek rá, célszerűnek tűnt tehát egy ilyen különösen érzékeny és szintén korábban több traumát okozó kérdésben igen körültekintően eljárni. Erre utal a *De Societate* azon 1605-re datálható megjegyzése, amely szerint a rend védelmében fellépő Veres Dávid kiűzetésük ellen azzal érvelt, hogy ez kiválthatja a keresztény fejedelmek fegyveres fellépését.¹⁰ Másrészt megfontoltan kellett eljárniuk Bocskaival kapcsolatban is. Érthető módon nem tápláltak vérmes reményeket a személyét illetően, de ez esetben nem is ez volt az a körülmény, amely óvatosságra intett.

Magyarországon a vallásgyakorlatot nem szabályozta külön törvény: éppen a Bocskai-felkelés eredményezte a szabad vallásgyakorlat elvének törvényi rögzítését. Mint ismeretes, ez volt a bécsi béke első pontja. A szöveg ugyan nem említi külön a felekezeteket, de mindenki tudta, hogy ez a katolikus, lutheránus és kálvinista felekezetekre vonatkozik, mivel más felekezet csak nyomokban volt kimutatható. Erdélyben ellenben a törvény négy bevett vallásról rendelkezett, amely ezáltal garantálta ennek a négynek a jogait. Tehát ha elfogadják a tervezett magyarországi törvényi szabályozást, akkor az a veszély fenyegetett volna, hogy a bizonytalan körülírásra hivatkozva előbb vagy utóbb fellépnek az Erdélyben ekkortájt talán a legerősebb felekezet, az antitrinitárius ellen. Erre egyébként nem sokkal később sor is került, mivel Rákóczy Zsigmond, a későbbi fejedelem erre hivatkozva már ekkor kísérletet tett az ariánusok vallásgyakorlatának korlátozására.¹¹ Nem véletlen, hogy amikor 1606-ban a Kassára érkező erdélyi küldöttség megpróbálta az antitrinitáriusokat is belevetetni a másik három mellé, kérésüket visszautasították.¹² Az ariánusoknak tehát megvolt az okuk, hogy gyanakvással figyeljék a bihari nagyúr lépéseit. Argenti egyenesen azt állította, hogy a júliusi országgyűlésen azért siettek a rendet megfosztani kolozsvári ingóságaitól, mert attól tartottak, hogy a fejedelmi beiktatására Kolozsvárra érkező Bocskai a templomot a kálvinistáknak fogja adni. Félelmük nem volt alaptalan, a szeptemberi országgyűlésen a jezsuiták nem kis kárörvendése mellett határozatot hoztak a Kolozsváron csak nyomokban kimutatható kálvinizmus kolozsvári vallásgyakorlatáról.¹³

A fentebbiek fényében talán nem meglepő, hogy Argenti, illetve a jezsuiták az erdélyi működésük ellehetetlenítésének hátterében nem is annyira a rendeket vagy a kolozsvári tanácsurakat, hanem Bocskait sejtették. Természetesen hozzá fordultak, mint az ország újonnan megválasztott urához, hogy segítsen rajtuk, ő azonban ezt nem tette meg. A visszautasítás ürügye azonban sokat mondó: a fejede-

¹⁰ *Jezsuita Okmánytár* I/2, 493.

¹¹ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek. V: 1601–1607*, kiad. SZILÁGYI SÁNDOR, Budapest 1879 [= EOE V], 401.

¹² EOE V, 312, *Magyar Országgyűlési Emlékek XI: 1605–1606*, kiad. FRANKÓI VILMOS–KÁROLYI ÁRPÁD, Budapest 1899, 628, 629.

¹³ *Jezsuita Okmánytár* I/2, 492.

lem azt találta mondani az audiencián, hogy nagy irántuk a gyűlölet és hogy ebben a helyzetben nem tudja garantálni a biztonságukat. A kálvinista hajdúprédikátorok által a magyarok Mózesének kiküldött fejedeleme tehát személy szerint nem vett elő semmilyen vádat, hanem a fentiekre hivatkozva utasította ki a jezsuitákat a fejedelemségből. A VERESS által közölt Bocskai-levél is a közhangulatra és ebből fakadóan a biztonságukra hivatkozva szólítja fel őket a távozásra. Kilitó országgyűlési határozat tehát 1605-ben és 1606-ben nem született, hanem csak a következő évben, Bocskai halála után, 1607-ben cikkelyezték be a rendek egy az 1588-as medgyesi végzéshez hasonló határozatot a jezsuitákkal egyébként már csak katolikus felesége miatt is kevésbé ellenséges Rákóczy Zsigmond uralma alatt.¹⁴

A fentebbiek fényében tehát egyáltalán nem meglepő, hogy a *De Societate* azt állítja, hogy Bocskai már az 1605. évi medgyesi országgyűlésen kísérletet tett a jezsuiták kitiltására, amire azonban a rendek nem voltak hajlandóak, majd egy évvel későbbi kísérlete is sikertelen volt. Láttuk, hogy az erdélyiek viselkedését mi motiválta. Fel kell tennünk ezt a kérdést Bocskaival kapcsolatban is. Miért a rendeket toltta maga elé, és miért a népre, a közhangulatra, a rendtagok biztonságára hivatkozott? Alighanem a fentebb már idézett Veres Dávidnak van igaza, aki a rend elleni tiltó határozat elfogadásáról arra hivatkozva próbálta lebeszélni a képviselőket, hogy az a keresztény, értsd katolikus világ fegyveres reakcióját válthatja ki. Bocskai, mint ismeretes, igen komoly erőfeszítéseket tett, hogy felkelését megfelelő módon argumentálva fogadtassa el a nyugati közvéleménnyel.¹⁵ Ezt a mostanában újra a kutatók érdeklődésének homlokterébe kerülő kiáltványai ékesen bizonyítják. Nyilvánvaló, hogy nem mondhatott le a katolikus többségű országok közvéleményének meggyőzéséről, jöllehet a jezsuita rendet a katolikus világban sem övezte, finoman szólva, osztatlan népszerűség, gondoljunk csak Franciaországra.¹⁶ Egy rendet sújtó kitiltás az ő személyéhez kötve mindazonáltal csak azokat a vádak erősítette volna, amelyeket, mint látni fogjuk, Argenti is előhozott, hogy tudniillik itt nem a jezsuiták, hanem maga a katolikus vallás ellen folyik a háború. Egyszerűbb volt tehát először, ugyanazt a receptet alkalmazva mint a Magyar Királyságban, megfosztani egzisztenciális alapjaitól a rendet, amely annak hiányában értelemszerűen kénytelen volt kivonni a tagjait az országból.

¹⁴ A medgyesi végzéseket lásd EOE III, 238–240, az 1607-es kilitó határozatot EOE V, 493. A jezsuiták reményeiről, hogy a fejedeleme katolikus felesége, Telegdy Borbála révén sikerül visszatelepülniük az országba, lásd a *Függelékben* közölt iratot.

¹⁵ Erről legújabbban, KEES TESZELSZKY, *Üzenet az utazótáskából. Kora újkori diplomáciai kapcsolatok Németalföld és Magyarország között a Bocskai-felkelés alatt*, Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban (kiad. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó), Budapest 2008, 127–147; Uő, *Bocskai István követének iratai az európai politika tükrében*, Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai (kiad. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó), Budapest 2010, 125–145; Uő–Zászkaliczky Márton, *A Bocskai-felkelés és az európai információhálozatok*, Aetas 27 (2012) 4. sz., 49–120; KRUPPA TAMÁS, *Mentség a rendi jogok és a vallás védelmében (Bocskai István ismeretlen levele Európa protestáns fejedelmeihez)*, Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum XXIX (Ötvös Péter Festschrift), Szeged 2006, 150–157.

¹⁶ ROLAND MOUSNIER, *L'assassinat d'Henri IV: 14 mai 1610*, Paris 1992, *passim*.

Bocskai motivációi között szerepet játszhatott még az a szövegeinkben finoman megbújó mozzanat is, hogy a jezsuiták illegitim fejedelemnek tekintették, akire tehát nem szabad felesküdni, következésképpen engedelmeskedni sem kell neki. Ezzel a véleménnyel nyilvánvalóan tisztában volt.¹⁷ Illegitim vagy zsarnok uralkodó ellen lázadni, természetesen megfelelő argumentációval alátámasztva, nem számított felségsértésnek, amint a kálvinista és katolikus zsarnokölés-tanok ekkorra már széles körben hangoztatták. Ennek kapcsán csupán annyit jegyeznék meg, hogy a vizsgált periódusban éppen a jezsuiták legnagyobb formátumú teológusának, Roberto Bellarminónak a tevékenysége körül bontakozott ki széleskörű és éles polémia, amely a jezsuita levelezésanyag tanúsága szerint Magyarországon sem volt ismeretlen. A rendfőnök egyik leveléből például kiderül, hogy az 1605-ben elkezdett béketárgyalásokon felmerülő vallásügyi kérdésekről a pápa tájékoztatta Bellarminót is.¹⁸ Nem kétséges, hogy katolikus szempontból meglehetősen durva gesztusnak számított, hogy egy lázadó, illegitim fejedelem lelkiismereti kérdésben próbálja ráerőltetni az akaratát törvényesen megválasztott uralkodójára.

Úgy tűnik, az erdélyi tartományfőnök-helyettes pontosan felismerte Bocskai célját, ami az 1606-ban a rend kivonulása után megejtett kassai tárgyalásokon vált egészen nyilvánvalóvá. A fejedelem Argentit és Káldit magához rendelte és személyesen, illetve tanácsosai útján többször is tárgyalt velük, de hangsúlyoznunk kell, hogy ezekről a fontos tárgyalásokról egyoldalú, kizárólag jezsuita nézőpontból értesülhetünk. A *De Societate* szerint ellenségeik az ellenszenven túl további okként három különböző alkalommal három különböző verziót adtak elő. Az elsőt Bocskai szájából halljuk, aki a híres/hírheft XXII. artikulusra hivatkozott, amelyet, mint ismeretes, az 1604 januárjában megtartott pozsonyi országgyűlés után az elfogadott cikkelyekhez önkényesen illesztettek a kancellárián, amely a vallási sérelmek tárgyalását a fő- és vagyonvesztés terhe mellett megtiltotta a további országgyűléseken. Ezt megfejezte még azzal, hogy Lengyelországban is a Társaság kitiltására szervezkednek. Nem igazán érthető, hogy ez utóbbi miért lenne érv erdélyi és magyarországi kitiltásuk mellett, valószínűleg a később elemzendő *Defensió*ban említett és ellenük felhozott, a rend általános tevékenységét övező általános kritikákkal függött össze.

Egy másik alkalommal a jezsuiták által írt kompromittáló levelekre hivatkoztak, amelyekből nem mutattak egyetlen példányt sem, mert állítólag megsemmisítésre kerültek, de amelyekről nem sokkal később maga a fejedelmi titkár, Péchi Simon vallotta be, hogy semmilyen kompromittáló részt nem tartalmaztak, és egyúttal az előzőeket helyesbítve azt állította, hogy igazából egy német katona Váradról való szökése, aki a Bocskaihoz ellenségesen viszonyuló Habsburg-párti

¹⁷ *Jezsuita Okmánytár* I/2, 472.

¹⁸ Erről lásd *Jezsuita Okmánytár*, I/2, 420, 421, 430, 431, és különösen 434–435. Bellarminónak a protestáns világgal folytatott polémiaihoz lásd FRANCO MOTTA, *Roberto Bellarmino. Teologia e potere nella Controriforma*, Firenze 2014, 122–178, 208–214, 224–226.

Radu Șerbanhoz igyekezett, terelte rájuk a gyanút.¹⁹ A fentebbiekből is látszik tehát, hogy legalábbis a jezsuiták beállítása szerint, a fejedelem és tanácsadói finoman szólva sem voltak konzekvensek a vádak megfogalmazásában. Függetlenül attól, hogy mekkora hitelt adunk a fenti állításoknak, az kiderül, hogy míg a felkelők oldaláról mindenféle módon igyekeztek összerosni a magyar és erdélyi eseményeket, illetve, mint fentebb láttuk, a magyar és erdélyi vallásgyakorlatot, és megpróbálták a magyarországi receptet alkalmazni az erdélyi viszonyokra is, addig Argenti, illetve a jezsuiták minden erőfeszítése arra irányult, hogy ezt a kettőt válasszák külön.²⁰ Kétségtelen, hogy a rend erdélyi tevékenysége és az 1603–1604-es felső-magyarországi események között lehetett párhuzamot vonni, például a fegyveres erőszak alkalmazása a vallási viszonyok megváltoztatása céljából, éppen Kolozsváron. Természetesen hasznot húztak Basta katonai kormányzatából, és kétségtelenül tőlük származik az a három emlékirat, amely az eretnekség megtörésének módozatait tárgyalja még a kolozsvári rendházuk feldúlása előtt.²¹ Hozzá kell azonban tennünk, hogy, legalábbis Habsburg szempontból, az erdélyiek, pontosabban egy tekintélyes részük, de ezzel a nüansznyi különbséggel háborúban kevésbé szoktak foglalkozni, felségárulóknak számítottak, hisz hűségesküjüket megszegve álltak az egymást váltó trónkövetelők mögé kapcsolatot keresve még a törökkel is. A leszámolás tehát a rendtől függetlenül mindenképpen elindult volna.

Az Argenti művében olvasható vádak közül, természetesen az ő beállításában, egyik sem volt komolyan vehető, ugyanakkor a szöveg igen árulkodó abból a szempontból, hogy az elhangzott vádakra reagálva Bocskai jellemére összpontosít, vagyis *ad hominem* érvelést alkalmaz, amelyet egyébként az úgynevezett szerencsi kiáltvány is felhasznál Rudolf császárral²² szemben. Kapzsisággal vádolja meg, vagyis eszerint a rend erdélyi kiűzésének valós oka, hogy Bocskai szemet vetett a Társaság javaira, ezért vitte keresztül vagyonuk elkobzását. Egy másik helyen azt állítja, hogy kezdetben csak azért viseltetett jóindulattal irányukban, mivel azt remélte, hogy a német helyőrség ingóságait a jezsuitákra hagyta, amit meg akart kaparintani. Kapzsisága megmutatkozik abban is, hogy a rend korábban már Kassára szállított ingóságait tartalmazó ládát állítólag ellopta.²³

Bocskai másik alapvető jellemvonása a gyűlölet: ez abból a szempontból lesz érdekes számunkra, hogy mint látni fogjuk, a *Defensio* elején Argenti azt hangsúlyozza, hogy a Társaságot a keresztényi szeretet hozta az országba, amiért cserébe gyűlölettel találkoztak, aminek a forrása nem is annyira a nép, hanem ura, a tarto-

¹⁹ A verziókhoz lásd *Jezsuita Okmánytár I/2*, 589–593.

²⁰ *Jezsuita Okmánytár I/2*, 589.

²¹ Lásd a 43. jegyzetet.

²² *Magyar Történeti Szöveggyűjtemény I–II: 1526–1790*, kiad. SINKOVICS ISTVÁN, Budapest 1968, I, 289, 299–300. A személyeskedés körébe sorolhatjuk Argenti azon megjegyzését is, hogy szerinte a rend erdélyi kitiltása nem függetleníthető Bocskai Erzsébet (a fejedelem testvére) udvarhölgyének, Perneszi Annának a katolizálásától. Lásd *Jezsuita Okmánytár I/2*, 579, 599, 605–608.

²³ *Jezsuita Okmánytár I/2*, 590, 591.

mány feje, azaz Bocskai volt. A *De Societate* ezt úgy fejezi ki, hogy akit Bocskai gyűlöl, hűtlennek és árulónak bélyegzi meg, majd az igazság álarcába burkolózva ítelteti el.²⁴ E két jellemvonása, és természetesen uralmának illegitím volta, ami, bár a szöveg nem mondja ki, de uralkodója elleni lázadásából következik, igazi zsarnokká teszi. Azt persze nem tudjuk, hogy a kassai tárgyalásokon vagy az erdélyi országgyűléseken ebből mennyit hangoztattak, a fentebbi részletek mindenesetre elárulják, hogy mindkét fél bőségesen felhasznált olyan érveket, amelyeknek nem sok köze volt a rend erdélyi helyzetéhez, illetve viselt dolgaihoz, és inkább ahhoz a propagandaháborúhoz tartoztak, amely ekkor már egész Európa-szerte folyt a rend ellen, illetve annak védelmében. Mindez még érzékletesebben mutatkozik meg Argenti az alábbiakban elemzendő *Defensio* című művének érvrendszerében.

A *Defensio* két részre osztható, amit Argenti egyértelműen jelez. A két rész, a *schola* és a *religio*, tulajdonképpen a jezsuita rend tevékenységének két fő oszlopa, másként a *pietas* és az *eruditio* gondolata köré épül. Az első, rövidebb részben sajátosan keverednek a humanista eszmények, például amikor kifejti, hogy kiművelt emberfők nélkül a barbárságba hullanánk vissza, azaz hullana vissza az erdélyi társadalom.²⁵ Ugyancsak általános elemnek számít annak hangoztatása, hogy nem a pénz, hanem a felebaráti szeretet (*amor*) hozta a rendet Erdélybe, ami a barbárságból való kiemeléstől fejtette ki hatását, vagyis bejövételük végső oka nem is politikai akarat volt, azaz betelepülésükre nem a fejedelmi hatalom hathatós támogatásának eredményeképpen került sor.²⁶ Ezután az általánosnak mondható kezdés után rögtön rátér egy a katolikusokkal, főleg a pápával szemben már Luther által hangoztatott, itt a Társasággal szemben az erdélyiek által megfogalmazott konkrét vádra, hogy tudniillik kiviszik a pénzt az országból. A vád természetesen nem igaz, mivel a pápai szemináriumok megalapításával a pápaság nem hogy pénzt vitt volna ki az országból, hanem egyenesen pénzt áldozott az országra. Mivel ez közvetlenül a barbársággal kapcsolatos fejtegetések után következik, nyilvánvaló, de azt persze nem mondja ki, hogy a tartomány szegénysége és az ott uralkodó barbárság (eretnekség) között szoros kapcsolatot feltételez.²⁷ Az első rész végén a szeretetről elhangzottak vezetnek fel a *Defensio* második részét, a *religiót*.

A *religio* két jogi/politikai érveléssel reflektál az Erdélyben kialakult helyzetre. Argenti leszögezi, hogy 1595 óta a katolicizmus a négy *recepta religio* egyike, követezképpen gyakorlása legális, az ország törvényeivel összhangban áll. Ehhez illeszkedik a másik megállapítás, ami oldalvágás az ariánusok felé, akiknek a papját, Toroczkai Mátét vádolták katolikus részről a Farkas utcai kollégium elleni támadással, amely az épület lerombolásához vezetett, és aki a megyesi országgyűlésen

²⁴ Uo., 593. „*Sic volo, sic jubeo.*” VERESS, *Argenti iratai*, 89. Ezt a zsarnokság jellemzésére használt közkezdvelt és topikus mondatot olvashatjuk többek közt Rudolf zsarnokságának az illusztrálásaként a szerencsi kiáltványban is. Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény, I, 289.

²⁵ VERESS, *Argenti iratai*, 42–44.

²⁶ VERESS, *Argenti iratai*, 47.

²⁷ VERESS, *Argenti iratai*, 45.

is felszólalt a jezsuiták ellen. Argenti azt mondja, hogy a katolicizmus, amellet, hogy a bevett felekezetek közé tartoznak, nem új hit (nem úgy, mint az ariánus, illetve a többi), illetve nem hozott új tanításokat, azaz nem sértette meg a törvényeket (mint az ariánus).²⁸

Ezután mondandója igaz okára rátérve felsorolja a rend ellen megfogalmazott 5 konkrét vádpontot. Ezek a következők: ártatlanok vérént ontották ki, elveszejtik Erdélyt, Báthory Zsigmondot ők fosztották meg a trónjától, üldözik a másvallásúakat, mindenhol az adott ország romlására törnek.²⁹ Ezekből jól látható, hogy a vádak közt vannak teljesen általánosak, amelyeket szerte Európában hangoztattak – különösen Szent Bertalan éje után – illetve, hogy a harmadik vádpont kivételével a többi négy teljes mértékben összefügg, amelyre Argenti is utal, amikor a második vádpont kapcsán idézi az erdélyiek véleményét, miszerint a jezsuiták a rossz okai.³⁰ A vádak között tehát csak a 3. illeszkedik az erdélyi belpolitikához, amelyik tudniillik Báthory Zsigmond személyét illeti, bár mint látni fogjuk, ennek is van az *antijesuitica* irodalom egyik közhelyeként is értelmezhető vonatkozása.

Az első vádpont kapcsán fogalmazza meg azt a másod, például az 1607-es *Oratió*ban bővebben kifejtett érvet, hogy a rend kitiltásának oka nem annak úgymond elítélendő cselekedetei, hanem a vallás lett volna.³¹ Ez az érv két szempontból is igen figyelemre méltó és különösen alkalmas, hogy összemossanak benne két dolgot. Egyrészt Argenti a katolicizmust és a jezsuita rendet azonosítja: ha elkergetik őket, lehetetlenné válik a katolikus vallás gyakorlata, amely ugyebár az ország katolikus lakóinak, hogy mai kifejezéssel éljek, alapvető emberi joga. Argenti taktikusan hallgat a ferencesekről, akikkel a jezsuitáknak, fogalmazunk így, meglehetősen bonyolult volt a viszonya.³² Másrészt az is kétségtelen, hogy az országban működő ferencesek, akiknek Csíksomlyó volt a központjuk, nem voltak elégségesek az amúgy nem túlságosan nagyszámú katolikus hívő lelki gondozására, a további építkezésről már nem is szólva. Tehát Argentinek tulajdonképpen igaza volt abban, hogy a rend kitiltása a szabad vallásgyakorlat ellenére hátrányos helyzetbe hozta volna az erdélyi katolicizmust. Az 1603-as rombolás ugyanakkor mártírt adott nemcsak a rendnek, hanem a katolikusoknak is, tehát a jogi mellett egy újabb politikai érvet is nyertek, ami azt támasztotta alá, hogy nem a rend, hanem a katolikus vallás ellen folyik szervezett üldözés.

A második vádpont az elsőből következik, amire Argenti azt hozza fel, hogy a tudatlanok állítanak ilyet, és azok hangoztatják, akik nem ismerik a rendet, ezek

²⁸ Uo., 48.

²⁹ Uo., 56.

³⁰ „*Jesuitae malorum sunt causae*”. VERESS, *Argenti iratai*, 62.

³¹ VERESS, *Argenti iratai*, 88.

³² Itt pusztán a missziók anyagának kiadására és a kérdés monografikus feldolgozására utalok. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (kiad.), *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania, 1572–1717* (Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma. Fontes), Budapest 2002–2008; MOLNÁR ANTAL, *Katolikus missziók a bódolt Magyarországon* (Humanizmus és reformáció 26); Budapest 2002.

pedig azok, akik a tudatlan népet felhergelik. Itt szintén nem nehéz felfedezni az 1603-as kolozsvári események visszhangját.³³

Itt egy rövid megjegyzés erejéig kitérnék arra, hogy a néhány évvel később kitörő 30 éves háborúban Csehországban, ahol a háború első szakasza zajlott, a közvélemény protestáns felét hasonló módon itatta át a jezsuitáktól való szinte paranoiás félelem, amikor minden a kálvinisták számára kedvezőtlen vagy annak tartott lépés hátterében katolikus, értsd jezsuita összeesküvést sejtettek.³⁴ De utalhatunk a királygyilkosság, illetve királygyilkossági kísérletek által hisztérizált franciaországi viszonyokra is, ahol a színleg katolikus, és az Argenti mű megszületésekor még élő IV. Henrik alakja körül kibontakozó belpolitikai harcban és propagandaháborúban a jezsuita összeesküvés köré rendeződtek a vádak, akiknek egyébként éppen a király elleni sokadik, és 1610-ben végül sikerrel járó merényletet írták alaptalanul a számlájukra.³⁵ Franciaország egyébként előkerül az 5. vádpont kapcsán, talán az imént mondtak miatt nem véletlenül a többi országhoz képest kiemelve, bár mondanunk sem kell, hogy nem a királygyilkosságok, illetve a kísérletek kapcsán, hanem a rend békés működésének és a vallásos életet kollégiumok sorával felvirágoztató tevékenységének illusztrálásaként.³⁶

Szintén a közelmúlt fordulat eseményei ihlették a 3. vádpontot, amely nézetem szerint a *Defensio* gerincét, fő gondolatmenetét alkotja, ezért a továbbiakban ezzel foglalkozom. Nem akarok részletekbe menően belemerülni a Báthory fejedelem politikai manővereibe, pusztán annyit jegyzek meg, hogy bár Argenti fölényesen visszautasította a vádat, mondván, hogy aki annyi jót tett velünk, az nekünk hogyan is lehetne ellenségünk, mégis szükségesnek tartotta, hogy a fejedelem kapcsán részletekbe menően tárgyaljon olyan eseményeket is, amelyeknek nincs szoros köze a fejedelem személyéhez, annál inkább az uralmához, végső soron pedig az egész Báthory-örökséghez. Jellemző, hogy nem is említi, miszerint a rend neveltje volt: ennek egyik oka, hogy 1601 végétől, amiről persze Argenti szintén hallgat, a rend és egykori neveltje útjai, legalábbis politikai szempontból kezdtek szétválni. Ez a lehető legkonkrétabban a rend egyik tagjának, Antonio Mariettinek a tevékenységében ragadható meg, aki Báthory Zsigmond gyóntatójaként és megbízottjaként vezette azokat a tárgyalásokat, amelyek immár sokadszori lemondásának feltételeit illetően indultak meg Prágában. Marietti később is, egészen 1606-ig a rendfőnök akaratának megfelelően Báthory környezetében tartózkodott, és képviselte az érdekeit, például Rómában is.³⁷ Úgy vélem, hogy ennek a vádpontnak a

³³ VERESS, *Argenti iratai*, 62.

³⁴ A cseh viszonyokhoz lásd FRANCESCO GUI, *I gesuiti e la rivoluzione boema. Alle origini della guerra dei trent'anni*, Milano 1989. A propagandaharc magyar és nemzetközi vonatkozásaihoz lásd ALMÁSI GÁBOR, *A Secretissima instructio 1620: a kora újkori paradigmaváltás egy Bethlen-kori röpirat tükrében*, Budapest 2014.

³⁵ MOUSNIER, *L'assassinat d'Henri IV*, i.m.

³⁶ VERESS, *Argenti iratai*, 68.

³⁷ Tevékenységéhez lásd *Jezsuita Okmánytár I/1–2, passim*.

hátterében ezek a lemondási tárgyalások húzódnak meg, amelyben a jezsuiták eléggé bonyolult szerepet játszottak, hisz mindkét fél a támaszuknak számított, elég csak arra utalnunk, hogy a Habsburg hadvezér, a Báthory Zsigmondot Goroszlónál legyőző Basta milyen segítséget nyújtott a rendnek az 1603-as kolozsvári dűlást követően, és amíg a tartományban tartózkodott, egyértelmű garanciát nyújtott mind a rend vagyonát, mind tagjainak személyi biztonságát illetően. Látható tehát, hogy a fejedelem személyét és a politizálást illető vádaknak volt némi alapja, amennyiben arra gondolunk, hogy a Zsigmond távozását kiváltó újabb megegyezés tető alá hozatalában a rend kulcsszerepet játszott.

Báthory Zsigmond távozásával az ország Basta hatalmába került: Argenti gye-rekes hazudozásnak minősíti, hogy a rend tevékenysége, amely a tartomány kato-nai biztosítása mellett kiterjedt a katolikus hitélet felemelésére is, a pápai akarat eszközöként nyilvánult volna meg, aminek bizonyítékai olyan brévék lettek volna, amelyek a más vallásúakat létükben fenyegették volna. Sajnos nem tudjuk, pontosan milyen brévéről lehet szó, Argenti szerint ezek egyszerű *adbortatoriák* voltak. Az 1603-as kolozsvári eseményeket értékelő beszámolójától eltérően itt elhallgatja, hogy bekerült Erdélybe egy olyan sajnós ránk nem maradt, az akkori vice-provinciális Petrus Maiorius által ki is nyomtatott bréve, amelyben a pápa Erdély katolizálására buzdította a császárt.³⁸ Az Argenti által emlegetett iratok kétségtelenül olyan buzdító brévék voltak, amelyeket néhány évvel korábban valóban el-küldtek Belgioiosónak, Bastának, illetve az erdélyi uraknak.³⁹

Ennek megértéséhez vissza kell mennünk az 1602-es évhez: ekkor kelt Náprági Demeter erdélyi püspök emlékirata, amely a tartomány anyagi és vallási rendbeté-telével kapcsolatban fogalmazott meg javaslatokat. Az irat régóta ismert, SZILÁGYI SÁNDOR publikálta az *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*ben.⁴⁰ Az újabb kutatások azóta komoly adalékokkal járultak hozzá a kérdéskörhöz. Az újonnan előkerült a jezsuita rendhez köthető, már említett három tervezet a Náprági-féle javaslatot gondolja tovább a tartomány rekatolizálását illetően, de ami most számunkra különösen ér-dekes, hogy ebben a püspökség mellett a jezsuita rendnek szántak kulcsszerepet.⁴¹ VIII. Kelemen, illetve a pápaság tehát jól dokumentálhatóan avatkozott bele a fe-jedelemség ügyeibe a Basta jelentette fegyveres eszközökre támaszkodva.

A jezsuiták politikai szerepvállalását az ominózus pápai brévék kapcsán tulajdon-képpen Argenti sem tagadja, csak természetesen más dimenzióba helyezi. A rend két kiváló, az erdélyi fejedelemségbe nagy, és már a kortársak, különösen a nem katoli-kus kortársak által vitatott szerepet játszó tagjának, Antonio Possevinónak és Alphonso Carrillónak az alakját idézi fel, akik a nagy közös ügy, a törökellenes

³⁸ VERESS, *Argenti iratai*, 64. A ránk nem maradt pápai brévéhez lásd *Jezsuita Okmánytár I/1*, 151, 152, 237, 255.

³⁹ *Jezsuita Okmánytár I/1*, 150, 154, 289, 308.

⁴⁰ EOE V, 162–175. A kérdésről lásd KRUPPA TAMÁS, *Miksa főherceg erdélyi kormányzóságának terve. Az erdélyi Habsburg-kormányzat felállításának kérdéséhez (1597–1602)*, Századok 145 (2011/4) 842–843.

⁴¹ A három emlékiratot lásd *Jezsuita Okmánytár I/1*, 150–156.

harc és Erdély érdekében tevékenykedtek. Tehát ne a Társaságot, zárja a gondolatmenetet Argenti, tartsák minden rossz forrásának, hanem másban keressék és találják meg az okokat.

A harmadik vádpontra adott felelet lezárása túlmutat a rendet érintő és célzó vitákon, illetve vádakon, és sajátos fényt vet az erdélyi és magyarországi kortársak gondolkodásmódjára. Az utolsó bekezdés az idegenség kérdését járja körül: ne dőljenek be azok vádjainak, fordul Argenti hallgatóságához, akik bűnként róják fel, hogy a rend különböző nemzetek fiaiból áll. A hit ugyanazt mondja, ahogy az egyház is ugyanaz, bármilyen nemzetből származzanak is tagjai. Nem valószínű, hogy ez protestáns szemszögből nagyon meggyőző érvelés lett volna, annál érdekesebb a folytatás, idézem: „Ahogyan tehát nem a magyarok voltak azok, akik először Magyarországra hozták az Evangélium világosságát, mégis hasznosnak és értékesnek bizonyultak a (magyarok) számára: így a jezsuiták, bármiféle nemzetből valók is... sem nem haszontalanok, sem nem károsak a királyságra nézve, ahonnan nem elküldeni, nem jogaiktól megfosztani, de még csak nem is idegennek minősíteni kell őket, mivel ők nemcsak most, hanem mindig is jó részben magyarok voltak, akik pedig nem azok lettek volna, nem más okból érkeztek, ha csak azért nem, hogy a magyarok számát növeljék: a munkások nagyobbik része azért jött, hogy az országért munkálkodjék. Azért jönnek tehát, hogy szolgálják a királyságot és nem azért, hogy kémkedjenek...”⁴²

Már a középkori krónikákban kitapintható az idegenellenesség, ami nem valami magyar specifikum, az *advenaek*, vagy ahogy Argenti fogalmaz az *alienigenaek* iránt mindenütt finoman szólva fenntartásokkal viseltettek.⁴³ Szántó Arator Istvánnak, Argenti kortársának számtalan levelében olvashatunk a németek elleni averzióiról, akiket az eretnesség mellett az ország hanyatlása legfőbb okozóinak tart.⁴⁴ Úgy vélem, hogy a jezsuitákkal szembeni ellenségeség legfőbb forrása Erdélyben, de a királyi Magyarországon is végső soron az volt – a protestáns világ által nem alaptanul felemlgetett számtalan rossz nemzetközi tapasztalatokon túl –, hogy az országba kerülő tagjaik jelentős része nem országlakos (*regnicolae*), hanem *alienigenae*, azaz idegen volt. Ebből származott a másik vádpont, amire Argenti is utal, hogy kémek, a pápa és a Habsburg császár ügynökei lettek volna.

Ahogy a túllép az idegenség vádján, megmutatkozik humanista iskolázottsága, hiszen, amit a *Defensio* elején a barbárságról és a tanult emberfökről, illetve amit a

⁴² A magyar fordítás latin eredeti változata megtalálható: VERESS, *Argenti iratai*, 67.

⁴³ Erről legújabban nemzetközi kitekintéssel lásd HALMÁGYI MIKLÓS, *Középkori eredetmondák: gondolatok magunkról és másokról*, Szeged 2014, CSUKOVITS ENIKŐ, *Magyarországról és a magyarokról. Nyugát-Európa magyarság képe a középkorban* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések), Budapest 2015. Korai példaként lásd KRUPPA, *Magyarország és a magyarok*, i.m.

⁴⁴ KRUPPA TAMÁS, *Patriotismo e tradizione nelle lettere di Szántó Arator István S.J.*, *Historia triplex* (A magyar és horvát patriotizmus itáliai mintái és forrásai), Tudományos konferencia, Roma 2013, 11. 22 (kézirat); Uő, *Tradíció és propaganda keresztútján. Fejezetek Báthory Zsigmond udvarának kultúrájából* (Humanizmus és reformáció 36), Budapest 2015, 29–36.

beszéd vége felé az idegenek hasznáról mond, szépen illeszkedik az erények nemeségéről szóló humanista tanításba, amelyeket az *eruditio* révén lehet és kell kibontakoztatni.⁴⁵ Csak hogy egyúttal tovább is lép, mert már nem csak általánosságban beszél *humanitas*ról, amivel, ha nem tévedek, azt állítja, hogy az ország és lakóinak szolgálata, erkölcsük emelése, barbárságukból való kiemelésének munkája az idegen származású rendtagokat is magyarrá teszi. Ez a viszony ugyanakkor kétoldalú folyamat, hisz mint a fentebbi idézetben láttuk, az idegenek a magyarok számát növelik, tehát miközben felemelnek egy közösséget, jobbá teszik, ők maguk is átlényegülnek és a közösség tagjaivá válnak.⁴⁶ Természetesen nem tudom eldönteni, hogy ezt Argenti őszintén gondolta-e, vagy pusztán retorikai fogásként élt vele, de az 1603-as események kapcsán megírt kemény és önkritikus jelentését olvasva, inkább az előzőre hajlanék. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy benne nem az a fajta etnikai alapú patriotizmus munkált, amilyen Szántóban, az ő, mondhatnánk, *natio* vagy *patria* fogalma morális megalapozottságú, fundamentumai az egyetemes katolikus hit, valamint az erényekről szóló egyetemes humanista tanítás. Ily módon válik nála a barbárság szinonimájává az eretnecség, míg a másik oldalon a civilizáció a katolikus hittel azonosul. Megkockáztatom, hogy e helyütt Argenti a magyaroknak az idegenekkel szemben kifejeződő, a gögtől és felfuvalkodottságtól nem mentes öntudatára is reflektált.

A tudós modenai jezsuita méltó utóda két másik szintén idegen származású rendtársának, Antonio Possevinónak, és Alphonso Carrillónak, akik egy meghatározott történelmi pillanatban meghatározó, és máig igen vitatott hatást gyakoroltak a régió történelmére. A triász tagjaként neki jóval rövidebb idő jutott, de ennyi is elegendőnek bizonyult, hogy a Társaságnak egy másik arcát is megmutassa, ami a hit kérdésében ugyan hajlíthatatlan és megalkuvástól mentes, ugyanakkor a hit kérdésének politikai dimenzióit tekintve az ésszerűség és pragmatizmus olyan képviselőjeként villantja fel, amelyhez hasonló attitűdöt nem sokkal később talán Pázmány Péter képviselt Magyarországon.

A másik megjegyzés, amelyet a fentebbiek tanúságaként levonhatunk, hogy arra, ami az 1605. évi medgyesi országgyűlésen, illetve utána történt, az 1606. évi bécsi béke katolikusokat és jezsuitákat hátrányosan érintő vallásügyi rendelkezései előfutáraként, afféle főpróbaként tekinthetünk. Ez ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy a Bocskai-felkelés nyomán kibontakozó propagandaháborúban nemcsak a protestáns, hanem a katolikus oldal érvelésével is számolni kell, illetve hogy a vizsgálatba Argenti művei mellett a katolikus oldal egyéb, a polémia hevében megszületett apologetikus szövegeit is be kell vonni.

⁴⁵ Ezt ismétli másik művében az 1607-ben elhangzott *Oratió*ban is. VERESS, *Argenti iratai*, 72–74.

⁴⁶ Ezzel homlokegyenest ellenkező álláspontot képvisel, mint a németgyűlöletéről közismert rendtársa, Szántó. Lásd a 44. jegyzetet.

FÜGGELÉK

Prága, 1607. február 19.

Giovanni Stefano Ferrero pápai nuncius Scipione Borghese bíboros neposnak

A rendfőnök azt írta Carillónak, hogy a jezsuitáknak minden lehetséges módon azon kell lenniük, hogy visszatérjenek Erdélybe, de legalábbis álljanak készenlétben a határon. Argenti be fog számolni a császárnak a jezsuiták elűzéséről, s ezzel együtt felajánlja neki a rend szolgálatait a visszatérés esetén. Mátyás főherceg házassági tervei, amelynek ügyében Alphonso Carrillót küldte Spanyolországba, felkeltették a császár gyanakvását, amelyet a savoyai herceg táplált, ám végül nem járt sikerrel.

(ASV Fondo Borghese, Serie II, vol. 171, fol. 114rv – orig.)

Il padre generale de Giesuiti ha scritto qui al padre Cariglio che non abbandoni i negotii di Transilvania e che ritornino dentro i padri in qual si voglia modo, o vadano ai confini per consolatione di quei puochi Catholici che vi sono, siamo restati in conclusione che il padre Argenta che è stato scacciato da quella Provincia, dia conto a sua maestà del modo, e delle cause per le quali sono stati mandati fuori. Cioè per esser stati tenuti devoti di sua maestà et s'offerischino a ritornare ad esporre la vita per servitio dell'anima e di sua maestà istessa. È stato una mala congiuntura per i padri che il signor duca di Savoia⁴⁷ dicesse all'Eigmiller⁴⁸ consigliere di sua maestà che era avisati di buon luogo che quello che non voleva pur sua maestà lo facevanno i fratelli poiché il serenissimo Mattias tuttavia alla gagliarda il matrimonio con la Fiorentina et haveva a quest'efetto mandato in Spagna il Padre Cariglio, il signor duca, non è dubio, che ha detto queste cose per muover sua maestà a gelosia havendo potuto intendere dal suo secretario che era in Brandais⁴⁹ quando il signor cardinale Dietristan⁵⁰ ando a Vienna tutte le querele di sua maestà ma in tanto non viene a proposito far crescere l'humore all'imperatore contro i padri. Faccio a Vostra Signoria Illustrissima humilissima reverenza e prego il nostro signore Iddio che le conceda il contento di quanto desidera.

Datum di Praga li 19 Febraio 1607.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima
humilissimo et observandissimo

Giovanni

KRUPPA TAMÁS

⁴⁷ I. Carlo Emmanuele.

⁴⁸ Johann Robert Hegenmüller császári titkos tanácsos.

⁴⁹ Brandýs nad Labem (CZ).

⁵⁰ Franz Dietrichstein bíboros, olmützi püspök.